

A MAGYAR CÍMER A NYOM- DÁSZ-IPARBAN

ár nyolcszáz éve elmult, hogy a címer mint egyéni megkülönböztető jelvényhasználtatik. Először a magán címerekkel találkozunk a történelemben, amelyeket azonban már a XIII. század

óta sűrűn követnek a testületi, hatósági, országos és állami címerek is. Eredetük a Pallas Lexikona szerint¹ a keresztes hadjáratok idejére vihető vissza, midőn egyes főurak lovagokból álló kísérettel indultak hadba és a címerjelvényeket a kölcsönös összetartozandóság fölismerése tette szükségessé. A címer fénykorában — a XIII. századtól a XV. századig — a címerpajzsot és sisakot tényleg viselték is. Ezután következett a címer hanyatlási korszaka, amidőn ugyanis alkotórészeinek valódi használata megszűnt. De eme külsőség eltűnésével a címer nem veszítette el létjogát, a címerszerzés azután is föltételekhez kötve maradt, használata kívánatosnak tűnt fel, az uralkodók újabb és újabb címereket adományoztak, engedélyeztek, míglen lassanként a nemeseken kívül az összes városoknak és megyéknek is saját címerük lőn.

A magyar államcímerrel 1202-ben találkozunk először, még pedig Imre király pecsétjén. Azóta természetesen némi átalakuláson ment keresztül, míg ma használatos alakjában kifejlődött és — mint egy miniszteri rendelet bevezető sorai mondják — „tartalmát és alakját ezredévi történelmi fejlődés alapján sok századnak törvényes gyakorlata megállapította“.

A címer mindenkoron becses tulajdona és ékesége volt egyes embernek és államnak is egyaránt. Ebből kifolyólag természetes, hogy szigorú törvények örködtek a címerek fölött. Még a magán címerek megsértése is olybá vétetett, mintha a tulajdonosát inzultálták volna. Napjainkban pedig az 1879 : XL. tc. intézkedik azok ellen, kik az ország

¹ Egy kevés anyagot innen merítettem, míg olyan dolgokban, melyekre vonatkozólag adatokat a legszorgosabb kutatás mellett sem tudtam találni, Varjú Elemér múzeumi könyvtáros úr volt szíves fölvilágosítást, valamint sok kétes és még el nem döntött dologban tanácsot is adni, amiért ez úton mondok köszönetet.

címerét rossz szándékból megsértik, vagy bemocskolják. Az idézett törvény egyik szakasza így szól:

„Állam elleni kihágást követ el és két hónapig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, aki az ország, a társországok vagy osztrák-magyar monarchiának nyilvánosan kitűzött címerét vagy zászlaját, úgyszintén ki a polgári vagy katonai hatóságok által ezen minőségük jelvényeül nyilvánosan használt zászlót vagy címert meggyalázó szándékból bemocskolja, megrongálja vagy leszakítja.“

De nemcsak ily módon védi meg az állam a címet, hanem arra is van gondja — és ez különösen mi reánk nyomdászokra nézve fontos — hogy azt illetéktelenül senki ne használja, amire megrendelőinket figyelmeztetni kötelességünk is. Tudomású, hogy magyar címet az udvari szállítók, a szabadalmazott, illetve a kiváltságos nagykereskedők, mely címet régebben gyéren osztogatták, és azok, akik minden cím nélkül erre engedélyt kapnak — használhatják.

Ezt a kérdést az 1883 : XVIII. tc. szabályozza, amely egyebek közt a következőket mondja:

„Magánosok, magán jellegű testületek, vállalatok és intézetek közül az említett címerek (a magyar korona országai egyesített címerei és külön címere) bármelyikét gyári vagy iparcikkeiken, áruikon, üzleti helyiségeiken, címtábláikon, címlapjaikon (etiquette), üzleti nyomtatványaikon stb. csak azok használhatják, kik arra a miniszterelnöktől engedélyt nyertek. Ezt az engedélyt a miniszterelnök a belügyminiszter, Horvát-Szlavonországokat illetőleg a bán véleményének meghallgatása után adja meg. Az erre vonatkozó folyamodvány a törvényhatóság első tisztviselőjéhez (alispán, polgármester), Horvát-Szlavonországokban az azoknak megfelelő hatósághoz intézendő s igazolandó, hogy a kérelmező nincs hivatalvesztésre ítélve és hogy a politikai jogok gyakorlásában van, erkölcsileg kifogástalan, üzlete pedig oly terjedelmű vagy üzletének tárgyai oly kiváló minőségűek, vagy egyébként az üzlet vagy intézet oly figyelemre méltó, hogy az ország címere használhatásának engedélyezését megérdemli. Az engedélyért annak kiadásakor 50 forintnyi díj fizetendő. Közjótékonsági egyletek- és intézeteknek a díj fizetését a miniszterium, a miniszterelnök ajánlatára, elengedheti.

E címereknek a jelen törvénybe ütköző használata kihágást képez és két hónapig terjedhető elzárással s háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. A címtáblák, amennyiben a hatóságilag kiszabott idő alatt át nem alakítatnak, hatóságilag eltávolítandók, a címlapok s nyomtatványok pedig megsemmisítendők.“

Fontosak a nyomdaiparra még a következő, egyik belügyminiszteri rendeletben közzétett rendelkezések is :

„A nyomdászok és könyvvarúsok amennyiben címerek használatára engedélyt nyertek, azokat csakis cím- és cégtábláikon, továbbá üzleti nyomtatványaikon használhatják. Egyes könyvkiadványokon, kivéve, ha azok hivatalos kiadványt képeznek, e címerek csak az ezen egyes kiadványokra vonatkozó külön engedély alapján használhatók.“

„Jogosulatlanul és illetve engedély nélkül használt címerek hatóságilag eltávolítandók, a címlapok és nyomtatványok pedig megsemmisítendőek.“

Eme törvénykivonatok ismertetése és az elmondottak után azt hiszi bizonyára most már mindenki, hogy a címert soha senki fia illetéktelenül nem használja, rajza és színezése pedig — legyen az cégtáblákon vagy nyomtatványokon reprodukálva — a törvényes szabályoknak, úgy mint más országokban, mindenben megfelel. De sem az előbbi, sem az utóbbi nem áll. Címersértésért már sokakat megbüntettek, de hogy valakit a címer illetéktelen használatáért vontak volna felelősségre: arról ugyan még keveset hallottunk; pedig ugyan csak volnának ilyenek elegenden. No de nem is ez fáj nekünk, hanem az, hogy lépten-nyomon szabálytalan és egészen helytelenül rajzolt címerekkel találkozunk cégtáblákon és — ami kizárólag bennünket érdekel — nyomtatványokon.

Hogy ezek a panaszok megszűnjenek, feladatomból tűztem ki a magyar címer ismertetését. Politikai vonatkozásairól és használati jogáról már szóltam, hátra van még a tulajdonképeni tárgy: a címer elméleti ismertetése, mely annak szabályait, alkotó részeit és szerkesztését, egy szóval: helyes rajzát foglalja magában, továbbá a címer gyakorlati használata, vagyis a rajzok után készített klisék tényleges alkalmazására vonatkozó fejtegetések, természetesen csak a nyomdaipar szempontjából. E szerint először a címer elméleti részéről fogok szólni.

* * *

Csaknem 20 esztendeje kísérem figyelemmel a magyar államcímer gyakorlati használatát, melynek eredményeképpen arra a tapasztalatra jutottam, hogy 70—80 százaléka a használatban lévő címereknek helytelen. Bizonyítja ezt egy a címerügyben kiadott miniszterelnöki rendelet (melyről különben még szó lesz) egy passzusa, mely így hangzik:

„A gyakorlati alkalmazásban azonban, különösen az újabb időkben, az ország címere úgy egyes elemeinek ábrázolása, mint azoknak összetétele tekintetében a legkülönbözőbb módon

hibásan rajzoltatott, annak következtében az ország címerének helyes rajzára nézve egészen ingadozó fölfogás és bizonytalanság kezdett uralkodni“.

Ez a sajnálatos dolog már többször arra az elhatározásra akart szorítani, hogy tollat ragadva rámutassak a visszásságokra és tájékozatlanságra. De megfontolva a dolgot, nem tehettem. Ugyanis a heraldikust, a rajzoló, a címerfestőt és a nyomdászt kellett volna elővennem. De igazságérzetem nem engedte, hogy nevezettekét ártatlanul támadjam, mert tudtam, hogy a címer nem volt pontosan megállapítva és így soha sem lehetett tudni, hogy a százféle változat között melyik a helyes. Vártam, vártam, mert mindig hangoztatták a hivatalos fórumok, hogy a címerkérdést rendezni kell és rendezni fogják. Ez 1895-ben Bánffy miniszterelnöksége alatt tényleg meg is történt. Megjelent egy új rendelet, a lapok is közölték és feltehető volt, hogy most már minden érdeklődő tudomást vesz róla és a szerint fog eljárni — és így én felleszek mentve e munkától.

Körülbelül egy évtized telt el azóta. Ösztönyszerűen figyelemmel kísértem azóta is a címer technikai kivitelét s tapasztalataim eredménye: hogy — mégis csak meg kell írnom e cikkecskét, de ebben, igazán sajnálom, meg kell támadnom mindazokat, kik eddig — ha a rendelő a címet kívánta — könnyelműen a kezük ügyébe került bármily rajzú vagy kivitelű címet szedtek fel.

Igazolásul hat ilyen címet mutatok itt be, melyeket a jelenleg forgalomban lévő nyomtatványokról szedegettem le; megjegyezve, hogy akár százat is tudtam volna hamarjában szerezni.

Kikerülhetetlennek tartom eme hat címer hibáit felsorolni, melyek — azt hiszem — a címer tanulmányozása céljából egyeseknél érdeklődést fognak kelteni:

1. A korona egészen hamis; a pajzs baloldalán lévő osztások rossz sorrendben vannak elhelyezve: az első pólya legyen vörös (raszteres) és a következő ezüst (fehér),¹ úgy hogy a nyolc osztás közül, amennyinek lennie kell, az utolsó ezüsttel végződjön. Ez különben fő hibája csaknem minden hibás címernek. A három halom közül (a pajzs jobb oldalán) a középsőnek nagyobbnak kell lennie, míg a két szélső egyforma legyen;

¹ Az eredeti címer pajzsának színe a baloldalon: vörös és ezüst. Az egy színben készült címernél a vöröset rászter, az ezüstöt fehér helyettesíti.

ennél a két szélső halom különböző nagyságú, míg a középső nem eléggé emelkedik ki. A címer körül lévő koszorú nem helyes.

1.

2. A középső pajzsban ugyanazok a hibák, mint az 1-nél; azonkívül Horvátország pajzsában balról az első kocka ezüst (fehér) legyen, azután következzen egy vörös (raszter) és így végig fölváltva 25 kocka; e címerből hiányzik továbbá Fiume címere: a sziklán álló, korsót tartó kétfejű sas. A koszorú tölgyfaága nem jobbra, hanem balra, az olajfaág pedig nem balra, hanem jobbra való.

3. Dalmácia címere: a három leopárdfej a pajzsnak jobb, Horvátországé: a huszonöt ezüst-piros kocka pedig bal oldalán van, holott ennek megfordítva kell lennie. A középpajzsban Magyarország kis címerének ugyanaz a hibája, mint 1-nél; a koszorú sem jó.

2.

4. A korona keresztje jobbra dől, pedig annak balra kell dőlnie. Horvátország pajzsa hibás (mint 2-nél), Fiume hiányzik; a koszorú nem jó.

5. Dalmácia és Horvátország pajzsai fel vannak cserélve, a kockák itt is hibásak. Magyarország címere (középpajzs) rossz, mint 1-nél; Fiume hiányzik; koszorú helytelen. Az angyalok nem lehetnek női alakok, hanem serdülő ifjak és nem a koronát, hanem a pajzsot kell tartaniok.

6. Egészen rossz. Közös hiba a felsorolt címereknél, hogy a korona különféleképp van a pajzsok fölött elhelyezve: lebegve, félkörben stb; helyes akkor, ha vízszintesen nyugszik rajta. Igen nagy hiba még, hogy Magyarország címerében a helyes nyolc pólya helyett sok esetben hetet, kilencet stb. találunk (lásd a 2., 3., 4. és 6. címet).

3.

Talán már e csekély számú példával is eléggé bebizonyítottam, mily könnyelműen járunk el a címer használatánál. És mily ironia, hogy igen sok állami és hivatalos nyomtatványon is találunk ily hamis címet, mindannak dacára, hogy a címerkérdés már rendezve van. (Erről alább.)

Azt hiszem, hogy kizárólag a szedő hibája, ha ily hibás címerek kerülnek a nyomtatványra, mert lehetetlenségnek tartom, hogy valamely cég szűkeblűségéből ne szerezzen be néhány helyes címert, arról nem is szólva, hogy erre törvény van és hogy különösen a nyomdásznak polgári kötelessége is az állam jelvényét respektálni. Valamikép még megokolttá tenné ezt a mulasztást, ha a helyes címer nehezen volna beszerezhető. De ez nem áll! Az Első magyar betüöntöde r.-t.

4.

dicséretes buzgalommal, fáradsággal és költséggel megcsináltatta a helyes rajzokat, a miniszterelnökségnél láttamoztatta azokat, fába metszette s galvanizáltatta minden nagyságban. És ha történetesen a Betüöntöde figyelme erre ki nem terjed:

a helyes címer olyan ritka volna, mint a fehér holló.¹

De mentséget keresek abünösök számára. Hajlandó vagyok ugyanis elhinni, hogy szakunkban — tekintettel arra, hogy a címer tanulmányozására eddig aligha gondolt valaki — nem igen ismerik a különbséget a

5.

helyes és a hibás címer között. Szolgálatot vélek tehát tenni, ha közre adom a címereknek 1895. 3755/M. E. szám alatt kiadott leírását. Magam részéről ezt nemcsak szükségesnek, de érdekesnek és tanulságosnak is tartom.

Előzőleg azonban felemlítem, hogy háromféle címernk van és pedig:

1. Magyarország külön (kis) címere;
2. Magyarország egyesített (közép) címere;
3. Magyarország nagy címere;

Igen ajánlom mindenkinek ezeket a megnevezéseket emlékezetben tartani és jól megfigyelni, mert nem egyszer volt már rá eset, hogy valamely rendelő a próbanyomaton vagy kéziratn pl. a nagy címer mellé azt írta oda: „kis címer“ és a szedő egy kisebbel cserélte ki, holott a rendelő az állami helyett az országos címert kívánta. Tévedések kikerülése végett legalkalma-

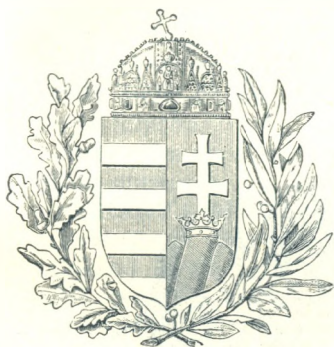

6.

¹ Ne vegye a Betüöntöde r.-t. zokon, ha e helyen figyelmeztetem, hogy nagy buzgóságában a saját házán, nyomtatványain és hirdetésén (l. a Grafikai Szemlét) lévő helytelen címerek kijavításáról megfeledezett.

sabb volna a nyomdában a külön címert: kis címernek, az egyesített címert: középcímernek nevezni. A nagy címer maradna: nagy címer. Ez utóbbit azonban (melyről később szó lesz) ma már nem használják.

Íme a címerek ismeretése:

Magyarország külön (kis) címere.

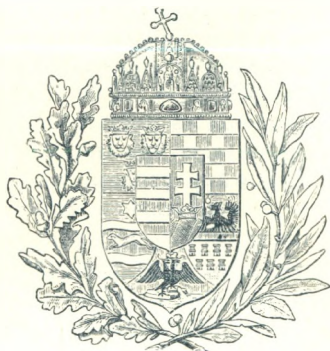
MAGYARORSZÁG KÜLÖN (kis) CÍMERE.

Hasított, vagyis egy függélyes vonallal két részre osztott pajzs; jobbról nyolc vörös-ezüst, tehát vörössel kezdődő, ezüsttel végződő pólya,¹ balról vörös mezőben hármasszögű zöld halmon² álló nyílt

arany koronából kiemelkedő kettős ezüst kereszt. A hármasszögű heraldikailag van stilizálva, tehát nem a halom természetes alakját adja vissza. A három halom közül a két szélső egyforma magasságú, a középső kiemelkedő, hatalmasabb s ezen foglal helyet az öt — három nagyobb, két kisebb — ágú koronából kiemelkedő román ízlésű, úgynevezett talpas kereszt, melynek végei nem hirtelen, hanem lassú átmenetben szélesbednek.

A pajzs felett a magyar szent korona, melynek hű rajzát Ipolyi Arnoldnak a magyar tudományos akadémia által kiadott ily című műve: „A magyar szent korona és a koronázási jelvények története és műleírása, Budapest 1886” rajzaiban és mellékleteiben bírjuk.

Címertartó: két lebegő angyal. Ruhájuk fehér, bő, redős. Helyzetük közép az állás és lebegés közt. Hajuk körülbelül vállig ér és sötét-szöke, vagy világos-barna. Tipusuk: serdülő ifjú és sohasem nő.

Az ország egyesített (közép) címere.

¹ Az ezüst (illetve fehér) pólyák a monda szerint folyóinkat: a Dunát, Tiszát, Drávát és Szávát jelképezik.

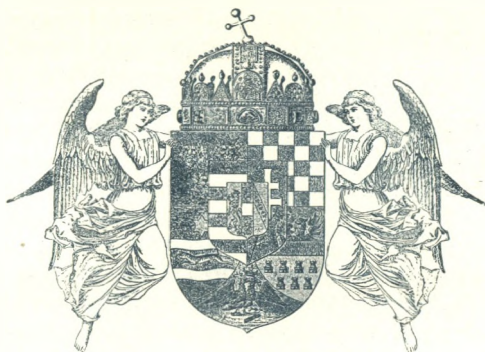
² Hegységeink: a Tátra, Mátra és Fáttra.

A MAGYARKORONA ORSZÁGAINAK EGYESÍTETT (közép) CÍMERE. Áll egy nagyobb külső pajzsból, melynek közepét kisebb belső pajzs fedi.

A középpajzst Magyarország külön címere foglalja el, aminek leírását az imént adtuk meg.

A külső pajzs négy mezőre osztatik.

Ezeknek elsejében Dalmácia címere: három koronás arany, tehát vörös száj és nyelv nélkül

Magyarország nagy címere.

való leopárdfej — kettő fent, egy lent — kék mezőben.

A második Horvátországé: ezüsttel és vörössel huszonötösör kockázott pajzs, úgy hogy az első kocka ezüst, a második vörös és így tovább öt-öt kocka egy sorban, míg az ötödik sorban a huszonötödik ezüst kockával végződik.

A harmadikban Szlavonia címere: kék, a pajzstó átszelő két ezüsthabos pólya, melyek közt vörös mezőben természetes színű nyest jobbra fut; a felső kék mezőben hatágú arany csillag.

A negyedikben Erdély címere: vörös pólyával vágott pajzs, a felső kék mezőben arany csőrű, vörös nyelvű, jobbra néző, emelkedő sas. A sas színe fekete; jobbról tőle arany nap, balról megújuló ezüst hold, az alsó arany mezőben hét (fenn négy, alant három) vörös háromormú vár. A várat ormos bástya és abból kiemelkedő két lőréssel ellátott háromormú torony képezi; a váron nyílt kapu látszik.

Szent István koronája.

A harmadik és negyedik közé alulról beékelt mezőben Fiume címere látható: vörös mezőben kék bélésű és szalagos hercegi korona alatt álló fekete, balra néző kétfejű sas, kiterjesztett szárnyakkal, vörös nyelvekkel; a sas jobb lába sziklán áll, bal lábát pedig a sziklán fekvő hosszúkás, szájával balra fordult, barna korsón tartja, melyből bőven ömlik a víz a sziklát balról nagy bőségben mosó folyóba.

A korona és a pajzstartó ugyanolyan, mint a külön címernél.

A NAGY CÍMER — a Pallas Lexikona után — négyelt pajzs, alól benyúló ékkel, közép- és szív-pajzsszal, ez utóbbi veres cölöppel — melyben ezüst pólya van — hasított arany pajzs, elől koronás veres oroszlán, hátul három ezüst csonka rigóval rakott veres harántpólya (Habsburg, Ausztria, Lotharingia), a többi olyan mint a közép címeren.

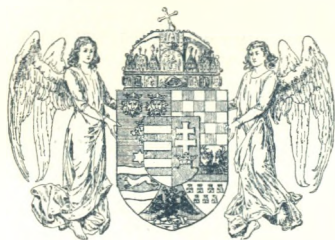
Eme címet azonban a közhasználatban nem találjuk és nem is hiszem, hogy valaha erre szükség volna. Bizonyítja ezt leginkább, hogy a már idézett belügyminiszteri rendelet említést sem tesz róla; abban csak a már ismertetett külön és egyesített címerekről van szó. Hogyan tolakodott különben a magyar államcímerbe Habsburg, Ausztria és Lotharingia, erre adatot nem bírtam találni. Jogultsága csak a hercegi magáncímereken van, mint például József királyi herceg címerén. Ily alakban a magyar címet már politikai szempontból sem szabad használni, mert sérti az önállóságunkat és így — nézetem szerint — államellenes.

A címerekre Szent István koronája van illesztve, melyen a kereszt balra dől. A kereszt állítólag akkor ferdült meg, mikor a korona Ottó bajor fejedelem alatt elveszett s csak később egy mocsárban találták meg.

Ne sajnáljunk a korona leírására is néhány a Pallas Lexikonból vett sort áldozni, hogy azt — mint a címer kiegészítő részét — már érdekességénél fogva is megismerjük. Az ábrán természetesen csak részben található föl a leírásban említett alakok, mert az a koronának csak egyik felét mutatja.

A felső, azaz a II. Szilveszter által adományozott rész két keresztben alkalmazott, összesen tehát négy pántból áll, melyek oldalt lehajtva a főt borító koronaívvezetést alkotják. Külső fölülete

zománcképekkel díszített. A négy pánt közepén, ott, hol ezek egymást metszik, a megváltó képe van zománcban alkalmazva, a négy pánt lehajló négy szárának mindegyikén két-két, összesen nyolc apostol zománcolt képe látható. Ezek a következők: Sz. Péter, Sz. Pál, Sz. János, Sz. Jakab, Sz. András és Sz. Fülöp képe. Ezenkívül még két, az egybeforrasztás folytán már ki nem vehető

Címer angyal-tartókkal.

apostolkép van a mai korona felső részén. Hiányzik tehát még négy apostolkép, melyek az eredeti koronán valószínűleg rajta voltak s midőn a két rész egybeforrasztva lett, levétettek. A keresztező helyen levő

megváltó-kép közepén kerek lyukkal van átfúrva, mely a kereszt megerősítésére szolgál.

* * *

A címert körülfogláló koszorú, valamint a címert tartó angyalok és grifmadarak körül is nagy a tájékozatlanság, ami nem is csoda, mert ezekre vonatkozó adatok nem találhatók és határozott szabályok sem ismeretesek. Gyakorlati tapasztalatok és illetékes helyen szerzett információk után elmondom az erre vonatkozó legszükségesebb tudnivalókat,

melyek általános szabályul is szolgálhatnak.

Grifmadaras címer.

A koszorú (l. a 75. oldalon), mely hivatalos megállapodás szerint balról tölgy-, jobbról olajágot képez, nem kiegészítő része a címernek.

Ennek sem történelmi, sem heraldikai jelentősége nincs. A koszorú csak éppen dísz képez, amelyet esetleg helyettesíthetünk akármi más rajzzal vagy ornamentummal. De azért elég régi szokáson alapul a koszorú használata. Az angyalok már a XVII. század óta mint címertartók szerepelnek, de ezek is csak díszül szolgálnak és nem képezik a címer kiegészítő részét.

A címertartó grifmadarak (Greifen) majdnem minden címeren másképp vannak rajzolva, pedig

tulajdonképpen ilyeneknek kell lenniök: a felső testrész grifmadaré, az alsó testrész oroszláné, tehát egy képzeleti madár. Hogy mikép kerültek e címertartók a mi címerünk mellé: nem lehet megállapítani. Valószínű, hogy Ausztriából, mert ott — ha nem csalódom — hivatalosan van megállapítva ezek használata. Annyi tény, hogy a magyar címerhez semmi közük s alkalmazni őket nem volna szabad. Általános

az a hit, különösen a nyomdászoknál, hogy e címertartók az udvariszállítókat illetik; ez a hit azonban téves, mert ezeknek is csak koszorút, vagy — ami még helyesebb — angya-

Cs. és kir. udvari szállítói címer osztrák-magyar címerrel.

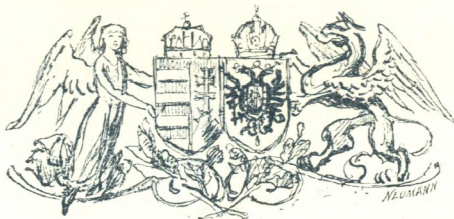
lokat szabad használni. Különben a közönség félrevezetésére is szokták az ilyesmit használni oly módon, hogy a címerhez hasonló pajzsba monogrammot vagy egyebet rajzolnak és ezt adják a grifmadár körmei közé, azt a látszatot keltve, mintha címer volna, mert még sokan vannak, akikben respektust költ az efféle «udvari» címer.

Szükséges tudni, hogy az udvari szállítói cím helyes szövege: „Császári és királyi udvari szállító“ és nem — mint sok feliráson látni lehet — „Magyar királyi udvari szállító“. Látjuk továbbá, hogy az udvari szállítói címerhez hol a kis, hol a nagy címert használják; miután az előbbenivel legtöbbször találkozunk, feltehető, hogy ez a helyes. De hogy egyáltalán mikor és hol kell a kis és mikor a középcímet használni és hogy miért nem kizárólag az utóbbit, mely a társországokat is magában foglalja: magyarázatot nem tudtam találni. — Az itt látható két ábrán a címerek elhelyezése is különböző, az egyikben elsőnek az osztrák, a másikon pedig elsőnek a magyar van téve. Az utóbbi a helyes. Sokan azt hiszik ugyanis, mert a szöveg a császári szóval kezdődik, először az osztrák címet kell elhelyezni. Ilyen dolgokban ne legyünk udvariasak és szerények; ahol lehet — úgyszólván lehet — legyünk az elsők és óvjuk a presztizsünket.

Cs. és kir. udvari szállítói címer magyar-osztrák címerrel.

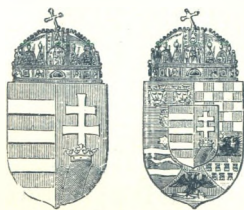
Ezeket a kettős címereket is az elharapódzott rossz szokás szerint grifmadarak tartják. Miután azonban, mint már említettem, ez nem helyes: lehetne ezt — ha a címert minden áron össze akarjuk kötni — egy szép vonalas ornamentummal is megcselekedni, vagy ami természetesen egész új, de helyes lenne, ha a magyar címer mellé

Cs. és kir. udvari szállítói címer különböző tartókkal.

egy angyalt, az osztráké mellé pedig egy grifet tennénk, mint ahogyan azt az itteni vázlattal mutatjuk be. De a legjobb megoldás az, ha csak a magyar címert használjuk, mert végtére semmi közünk a másikhoz; vagy ha ezt mellőzni valaki nem akarja, egészen önállóan a magyart és így az osztrákot, díszítéssel vagy a nélkül; hisz így teszünk akkor is, ha más állam címerét használjuk. Nem is szükséges, hogy a két címer egymás mellett legyen, állíthatjuk azokat ahogy az izlésünknek vagy a szedésnek megfelel. A szöveg: „cs. kir. udvari szállító“ eléggé kifejezi, hogy mit jelentenek. Az összekötött címereknél használt „Viribus unitis“-t mint osztrák eredetű jelmondatot mellőzzük; de ha mégis használni akarjuk,

jobb volna a magyar címer alá a 67-es jelszót: „Bizalmam az ősi erényben“, az osztrák alá: „Viribus unitis“-t tenni. Nincs rendjén különben, hogy az udvari szállítói címer kérdése rendezetlen, pedig az elmondottakból látjuk, hogy ugyancsak volna rendezni való, amire helyén

Címerek koszorú nélkül.

valónak látom a belügyminiszterium figyelmét felhívni. A magyar és osztrák címert egybevonni illetve a két címert közös pajzsba helyezni vagy egymásra illeszteni nem lehet. Itt-ott még ma is találunk ilyeneket, sőt egykor — nem is olyan régen — divatos volt a két címert így rajzolni.

Ez szülte azután bizonyára ama belügyminiszteri rendeletet, mely ezt a szakaszt tartalmazza: „A magyar címer olynemű használata, hogy a magyar címer a kétfejű sasnak szívpajzsát vagy általában hogy a kétfejű sas a magyar címernek háttérét képezze, nemkülönben, hogy a magyar címer fölé más, mint a magyar korona alkalmaztassék, tilos.“

Igen fontosnak tartom még megjegyezni, hogy a címereket bárhol és bármikor lehet koszorú vagy angyalok nélkül is használni (l. a 80. old.).

* * *

Ezzel befejeztem volna a címerről szóló értekezésem elméleti részét, vagyis hivatalos rajzának és színezésének ismertetését.

Következne a címer gyakorlati része, de amiről már kevés a mondani valóm. Megismertük a címert a legkisebb részletekig és így a nyomdásznak meg van adva a mód, hogy ezentúl hivatalosan megállapított, heraldikailag helyes címert készíthessen vagy vásárolhasson. De milyen fontos, hogy a címer korrekt legyen, éppen oly fontos vagy — szigorúan a mi érdekünket tekintve — talán még fontosabb, hogy a címer tiszta, szép kivitelű és jó állapotban legyen, ha valamely nyomtatványhoz használjuk. Van okom, amiért ezt ily határozott alakban teszem szóvá. Hihetetlen ugyanis mily közönyösek e tekintetben — nemcsak a nyomdászok, de még az érdekelt felek is. Így például: Állami épületeket látunk, melyeken nemcsak helytelen, de piszkos, kopott címer éktelenkedik. Magán cégek sok esetben még annyit sem áldoznak, hogy cégtáblájukat hébe-korba lemosassák. No ez az ő privát izlésük. De szomorú tény, hogy a nyomdaiparban — ahol otthona van a címernek — sincs ez máskép. Száz nyomtatvány között nincs hús, amelyen kifogástalan címert találnánk: az egyik össze-vissza van repedezve, a másik össze-vissza ütve, vagy a felismerhetetlenségig lekopva. Ilyeneket látunk a privát munkákon, de még többet az állami és kincstári nyomtatványokon. A címerek és — melleleg említve — az érmek a nyomda mostohái, nem egyen látszik meg, hogy két-három évtizeden át teljesített szolgálatot és amíg a betűket rendes munkáknál minden harmadik-negyedik évben kicserélik, addig a címer szépen tovább öregedik. Tehát betűkre, keretekre, mindenre kerül — vagy mondjuk gondolnak — csak

címerre nem. Pedig a szép címer jobban díszíti a nyomtatványt, mint bármiféle keretfajta.

Szíveljünk meg tehát a következőket: Ha címert kell felszednünk, vizsgáljuk meg mindenek előtt, hogy az heraldikailag helyes-e és hogy kifogástalan állapotban van-e? Ha nem, rendeljünk ilyeneket. Ha azonban saját izlésünk szerint akarunk címert készíttetni, akkor így járunk el legcélszerűbben: Középszerű szükségletnél rajzoltatunk egy nagy címert, melyet aztán szükséghez képest kisebbíthetünk. A rajznak nyitottnak, vagyis a rasztervonalaknak megfelelő távolságban kell lenniök. Ha a rajz jól van megcsinálva és jó cinkografushoz adjuk, akkor szép klisé-t nyerhetünk. A rajz pedig minden időre használható. Jobb minőségű címert fára metszetünk. De csak az igen ügyes xilografus képes kifogástalan klisé-t készíteni. A címert közvetlenül a fára lehet rajzolni vagy arra átnyomni a rajzot. De a rajzot vagy fényképet fotografálás útján is lehet fára átvinni. Igen szép és jó klisé-t csak kőmetszetről (litográfia) nyerhetünk, ha azt egy kipróbált litografus és ugyanilyen cinkografus készíti. Az ilyen metszetet is lehet nagyobbítani vagy kisebbíteni. A kisebbítés mindig szebb klisé-t ad, mint a nagyobbítás.

Ha most már ezt az áldozatot meghoztuk, szükséges még, hogy ezekről az eredetiekről kellő mennyiségű galvanót, esetleg cinkográfiát készíttessünk, hogy a címert soha se legyünk kénytelenek stereotíplemezekről nyomtatni. Kardinális hiba ugyanis, hogy az esetben, ha két egyforma címerre van szükségünk, kevesen ismernek más utat, mint a stereotípiát. De még kevesebben teszik azt, hogy oly esetben, ha egy íven több egyforma lemezt kell nyomtatni, a lemezeken esetleg lévő címert kivágnák és jó eredetiekkel pótolnák. Pedig ezt kell megtennünk, mert tudjuk, hogy a címer kényes rajza és rasztere miatt sem jó másolatot (stereotípiát), sem tiszta nyomást nem nyerhetünk és hogy már néhány ezer nyomás után a rajzot alig látjuk; képzeljük most már el vagy figyeljék meg, akiket illet, hogy milyen ez a címer, ha 30, 40 vagy 50 ezer ívet nyomtatunk róla, ami tudjuk, nem ritka dolog.

Ne sajnáljuk tehát a csekély költséget és alkalmazunk még a legprimitívabb nyomtatványon is helyes és szép címert!

HELLER IGNÁC.